

3. Dori, Y. J., & Belcher, J. (2005). How does technology-enabled active learning affect undergraduate students' understanding of electromagnetism concepts? *The Journal of the Learning Sciences*, 14(2), 243-279.

4. Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T., & Bond, A. (2020). The Difference Between Emergency Remote Teaching and Online Learning. *EDUCAUSE Review*, 27.

5. Linn, M. C., Clark, D., & Slotta, J. D. (2003). WISE design for knowledge integration. *Science Education*, 87(4), 517-538.

IQTISODIY KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISH ZAMONAVIY MUTAXASSIS TAYYORLASHNING MUHIM OMILI SIFATIDA

Salimov Esanjon Xusen o'g'li

Jizzax politexnika instituti

Annotatsiya: Ushbu ishda texnika oliy ta'lim muassasalarida taxsil olayotgan bo'lajak iqtisodchilarning iqtisodiy kompetentligini shakllantirishning muhim omillari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Iqtisodiyot, iqtisodiy kompetentlik, ta'lim tizimi, bo'lajak mutaxassis, iqtisodiy ta'lim tizimi.

Mamlakatimizda yuzaga kelgan ijtimoiy-iqtisodiy sharoitda bo'lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlashni jamiyatda, iqtisodiyotda, ilm-modul va ta'lim mazmunidagi o'zgarishlarni anglashni hisobga olgan holda amalga oshirish zarur. Shu munosabat bilan iqtisodiy kompetentlikni shakllantirish zamonaviy mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda muhim hisoblanadi. Mamlakat iqtisodiyotini innovatsion rivojlanish yo'liga o'tkazish, ishlab chiqarishni modernizatsiyalash va tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirishda oliy ta'lim tizimida mutaxassislarning tayyorlash sifati muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayonlarini kengayishi raqobatbardosh kadrlarga bo'lgan talabni kekin o'sishiga olib keldi. Iste'molchi ta'lim xizmatlari mazmuni vasifatini tanlar ekan, egallagan ma'lumoti, kasbiy tayyorgarligi mehnat bozorida va mehnat faoliyati jarayonida qanchalik kerakliligiga hamda muhimligiga e'tibor qaratadi. Iqtisodiyotni innovatsion rivojlanish yo'liga o'tkazish ta'lim tizimida mavjud gorizont va vertikal munosabatlarni tubdan o'zgarishiga olib keldi.

O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlariga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish borasida ulkan ishlar olib borilmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasining "Oliy ta'lim tizimini rivojlantirishning strategik maqsadlari va ustuvor yo'nalishlari" deb nomlangan 3-bobi "Oliy ta'lim bilan qamrovni kengaytirish, oliy ma'lumotli

mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirish” deb nomlangan bo‘lib, bunda, talabalarda mustaqil ta’lim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, tadbirkorlik ko‘nikmalarini shakllantirish, o‘quv jarayoniga kompetensiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish, o‘quv jarayonini amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga yo‘naltirish, bu borada o‘quv jarayoniga xalqaro ta’lim standartlariga asoslangan ilg‘or pedagogik texnologiyalar, o‘quv dasturlari va o‘quv uslubiy materiallarni keng joriy etish” [1] bo‘lajak mutaxassislarning zaruriy kompetensiyalarini, ijodiy yaratuvchanlik, tadqiqotchilik, mantiqiy tafakkurini, tadbirkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratilgan. Bugungi kundagi ta’lim tizimida olib borilayotgan islohotlar talabalarni iqtisodiy savodxonligini rivojlantirish, individual ta’lim traektoriyalariga asoslangan, talabalarda kreativ fikrlash, amaliy ko‘nikmalar, iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi muhim resurslari hisoblangan axborotlar va bilimlarni shakllantirishga oid muammolarni bartaraf etishga qaratilgandir. Oliy ta’lim muassasalarida bu vazifalarni amalga oshirishga bosqichma-bosqich o‘tish rejalashtirilgan.

Bu esa oliy ta’lim muassasalari pedagoglar oldiga bo‘lajak mutaxassislarni maqsadli ravishda nafaqat mehnat qilish va bilim olishga, balki bozor iqtisodiyoti sharoitidagi qarama-qarshi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarga tayyorlikka o‘rgatish vazifasini qo‘yadi. Bu kabi raqobatbardosh bitiruvchilarni faqat ta’lim sohasiga keng ravishda iqtisodiy yo‘nalishni kiritish sharoitida amalga oshirsa bo‘ladi. Yuzaga kelgan sharoit bo‘lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlashni takomillashtirishni talab qiladi: ularning kasbiy malakasi o‘zgaruvchan sharoitga tez moslashish qobiliyati, iqtisodiy kompetentlik, o‘zining iqtisodiy bilimlarini doimiy ravishda mustaqil to‘ldirib borish va ulardan ijodiy foydalanish ko‘nikmalariga ega bo‘lishda o‘z aksini topadi. Oliy ta’lim muassasalarining bitiruvchilari keng doiradagi iqtisodiy masalalarni tahlil qilishni bilishi, jamiyat rivojlanishining konservativ va pozitiv tamoyillariga baho berishi, ushbu tub o‘zgarishlarda o‘z nuqtai nazarini bildirishi, amaliy kasbiy faoliyat yuritishga tayyor bo‘lishi va muayyan dunyoni anglash ko‘nikmalariga ega bo‘lishlari zarur.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev raisligida 2020 yil 8 yanvar kuni Davlat budjeti parametrlarini ijro etish va hududlarda tadbirkorlikni rivojlantirish bo‘yicha joriy yilgi ustuvor vazifalarga bag‘ishlangan videoselektorda Prezidentimiz quyidagi jumalarni keltirdilar: Yagona yo‘limiz – tadbirkorlar sonini ko‘paytirish, odamlarni ishbilarmon qilish!

Hozirda Prezidentimiz tomonidan tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab quvvatlash, tadbirkorlar uchun imtiyozlarni yaratish bo‘yicha, tadbirkorlik faoliyatini yanada takomillashtirish borasida ko‘plab ishlar amalga oshirilmoqda. Bu, esa o‘z navbatida oliy ta’lim muassasalarida tayyorlanayotgan mutaxassislarda ham iqtisodiy bilimlarni takomillashtirish, tadbirkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirishning zamonaviy metodlarini qo‘llashni talab etadi. Iqtisodiyotni rivojlantiruvchi kuch inson omili ekan, insonning iqtisodiy bilimlarni egallashi va iqtisodiy kompetensiyaga ega bo‘lishi, iqtisodiy madaniyatligini ta’minlaydi. O‘zbekistonda innovatsion iqtisodiyotni qaror topishida aholida bozor munosabatlariga xos fikrlash tarzi shakllanishini talab qiladi. Bu iqtisodiy tafakkurning asosi bo‘lgan iqtisodiy ta’limni muvofiq ravishda isloh qilishni talab qiladi, negaki barcha demokratik bozor islohotlarini amalga oshirish o‘z-

o'zidan harakatga kelayotgan jarayon emas, balki ularni rivojlantirish ko'pgina hollarda yoshlarimizning iqtisodiy bilim saviyasining yuksalish darajasiga ham bog'liqdir.

Oliy ta'lim muassasalarida iqtisodiy ta'limga ilgarilari yetarlicha e'tibor berilmas edi. Faqatgina iqtisodiyot sohasida ish olib boruvchi kadrlargina iqtisodiy bilim egallash imkoniyatiga ega bo'lgan. Iqtisodiyotda jadal rivojlanish emas, balki ekstensiv rivojlanish sari yo'l tutilgan, sifat o'zgarishlarga emas, miqdor o'zgarishlarga ko'proq e'tibop qaratilgan. Ish haqi qa'tiy belgilangan smeta asosida amalga oshirilib, boqimandalik kayfiyatini keltirib chiqargan edi. Bu esa tadbirkorlik qobiliyatining bo'g'ib qo'yilishi va rag'batlantirilmasiligi iqtisodiy tafakkurning susayishiga imkon yaratdi.

Shu sababli ham, avvalambor, iqtisodiy ta'lim mazmuni va uning tarkibini kengaytirish va chuqurlashtirish, xususan, bu mazmunga nafaqat bilim, ko'nikma va malaka, balki iqtisodiy kompetentlikni rivojlantirish masalasi ham ko'ndalang qilib qo'yiladi.

B.I.Ilxomov[2], A.P.Belyaeva[3], V.I.Vidyarin[4], Y.A.Jilkina[5], V.N.Xudyakov[6] va boshqa olimlar mutaxassislarda iqtisodiy kompetentlikni shakllantirish va rivojlantirish zauriligi to'g'risida fikr bildirganlar.

Bo'lajak mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda iqtisodiy kompetentlikka ega bo'lishi zarurligi to'g'risida gapirar ekanmiz, biz avvalo iqtisodiy kompetentlik mazmunini yoritib berishimiz kerak. Bunda, "iqtirodiy bilimdonlik", "iqtirodiy tafakkur", "iqtisodiy ta'lim", "iqtisodiy kompetentlik", "iqtisodiy madaniyat" tushunchalarini mazmuni o'rganish zaruriyati tug'iladi.

"Iqtisodiy pedagogika"sohasi olimlarining fikricha iqtisodiy bilimdonlik, mushohadalilik va onglilik shaxsning kasbi va mutaxassisligidan qa'tiy nazar, jamiyatning faol a'zosi sifatida bilishi lozim bo'lgan, mantiqan yaxlit dunyoqarashga ega bo'lishi uchun idrok eta olishi shart bo'lgan, tabiat va jamiyatning iqtisodiy qiyofasi va uning dinamikasini ko'ra olishi, tushuna olishi va baholay olish qobiliyatidir[7].

Xususan, iqtisodiy tafakkur – insonning iqtisodiy jihatdan voqea-hodisalarni tahlil qilishi, unga baho berish va qaror qabul qilish; kishidagi iqtisodiy ong, iqtisodiy qarashlar, iqtisodiy faoliyat, iqtisodiy bilim va tushunchalar, iqtisodiy xatti-harakat majmuidan iborat bo'lib, uning asosida iqtisodiy madaniyat paydo bo'ladi.

N.I.Xasanxonova iqtisodiy tafakkur tarkibida quyidagilarni ko'rsatib o'tadi: iqtisodiy odam; iqtisodiy ong va xulq-atvor; iqtisodiy faoliyat; iqtisodiy ta'lim-tarbiya; iqtisodiy madaniyat. Mazkur iqtisodiy tafakkur qismlarining uyg'unligi jamiyatning nafaqat iqtisodiy ahvoliga, balki ijtimoiy tuzilishiga ham bog'liq [8].

Iqtisodiy madaniyat-jamiyat a'zolarining iqtisodiy hayotidagi ommaviy ijodiy ishtiroklari va o'zaro munosabatlari, ularning iqtisodiy bilimlari, xo'jalik yuritishdagi mahorati va malakasi, iqtisodiy fikrlashi va tafakkuri rivojlanganligini sifat tavsifidir.

Iqtisodiy ta'lim iqtisodiy tarbiyaning ahamiyatini yanada oshirib, uning samarasi tadbirkorlik, resurslardan tejamli foydalanish, bank krediti bilan ishlash, pinhoni iqtisodiyotdan saqlanish va soliq to'lovlarini o'z vaqtida amalga oshirish, uy xo'jaligini yuritishda hisob-kitob, yangiliklarga intilish va jamiyat iqtisodiy faoliyatidagi ishtirokida namoyon bo'ladi.

Iqtisodiy bilimlarga egalik talabalar tomonidan iqtisodiy ishlab chiqarish jamiyat hayotining asosiy yo‘nalishlaridan biri ekanligini chuqur anglanishiga imkon berish bilan birga ularda mavjud moddiy va ma‘naviy ashyolar, tabiiy boyliklardan tejab-tergab foydalanish, ularni ko‘paytirish to‘g‘risida g‘amxo‘rlik qilish, jamiyat iqtisodiyotini rivojlantirish yo‘lida amaliy harakatlarni tashkil etish hamda oila xo‘jaligini oqilona yuritish borasidagi dastlabki ko‘nikma va malakalarga ega bo‘lishlariga imkon beradi.

Iqtisodiy bilimlar yordamida iqtisodiy nazariyaning jami mohiyati, moddiy boyliklar, uni ishlab chiqarish, almashish, taqsimot va iste‘mol qilish, aniq hayotda jamiyatning rivojlanishiga ta‘sipt tushuniladi. Shaxsiy qobiliyat iqtisodiy faoliyatni bajarishda iqtisodiy kompetensiyaga tayanadi. Iqtisodiy kompetensiya esa faoliyat jarayonida takomillashib boradi.

Iqtisodiy kompetentlik – talabalarda iqtisodiy bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish bilan birga, tejamkorlik, tashabbuskorlik, ishbilarmonlik hamda tadbirkorlikni shakllantiradi.

Iqtisodiy kompetentlikning shakllanishi haqida gapirar ekanmiz, bo‘lajak raqobatbardosh mutaxassislarni kasbiy o‘qitish nafaqat umumkasbiy va ixtisoslik modullar, balki asosan iqtisodiy modullarga (modullarga) asoslanishidan kelib chiqamiz. Shuningdek, jamiyatning zamonaviy iqtisodiy rivojlanishini tahlil qila olishi, o‘zining bilim va ko‘nikmalarini o‘zining mehnat faoliyatida qo‘llay olishi, shuningdek korxona ishchilarining iqtisodiy madaniyatini shakllantirishga qodir va tayyor bo‘lishi zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi PQ-5847-son “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash” to‘g‘ricidagi Qarori. <https://lex.uz/docs/4545884>

2. Ilxomov B. Iqtisodiy kompetentlik: mazmun-mohiyati, professional ta‘lim tizimi boshqaruv xodimlarining iqtisodiy faoliyatdagi kompetentligi. // Zamonaviy ta‘lim 2019 №9(82) -67 b.

3. Belyaeva A.R. Integrativno-modulnaya pedagogicheskaya sistema nachalnogo professionalnogo obrazovaniya / CRb, 1997. - 208 c.

4. Vidyarin V.I. Ekonomicheskaya teoriya: ucheb. dlya vuz. - M.: INFPA-M., 2003.-715 s.

5. Jilkina E.A. K voprosu o pedagogicheskix usloviyax formirovaniya proizvodstvenno - ekonomicheskoy kompetentnosti u studentov texnicheskix vuzov // Sovp. texn. obrazovaniya: sb. nauch. tr. 4-y mejr. zaoch. nauch. - prakt. konf. - Magnitogorsk: MaGU, 2005. - S.46 - 50

6. Xudiyakova N.L. Filosofiya i razvitie obrazovaniya: monograf./ - Chelyabinsk: izd-vo II-UMS Obrazovanie, 2009. - 230 s

7. Tojiboeva D. va boshq. Iqtisodiy pedagogika. - T.: Modul va texnologiya. – 2012. – 256 bet

8. Xasanxonova N.I. Iqtisodiy tafakkurning tarkibiy qismlari uyg‘unligini ta‘minlash yo‘llari. Iqtisod va moliya / ekonomika i finansi 2014, 2.